

HAVELKA, Bedřich, * 17. 7. 1907 Protivanov (u Prostějova), † 17. 2. 1990 Přerov, fyzik, pedagog

Stredoškolské vzdelání ukončil maturitou na reálném gymnáziu v Boskovicích, vysokoškolské studium matematiky a fyziky absolvoval 1932 na Přírodovědecké fakultě MU v Brně (RNDr. 1935). Nastoupil do nově založené továrny Optikotechna (od 1945 Meopta) v Přerově. V ní pracoval až do 1952 ve funkci vedoucího výpočtového oddělení a oddělení optické konstrukce. Po ustavení ČSAV (1952) byl pověřen založením a vedením (1953–63) akademické Laboratoře optiky v Praze. Byl aktivním členem a funkcionářem několika československých i zahraničních vědeckých organizací: předseda Československého národního komitétu pro optiku (od 1957), člen Mezinárodní unie čisté a užité optiky (1958–62), předseda ústředního výboru fyzikální olympiády (1959–69), člen stálého výboru Interkamery (od 1963), viceprezident International Commission of Optics. Působil ve fyzikálním kolegiu ČSAV, v redakčních radách časopisů *Optica Acta*, *Zentralblatt für Mathematik* aj. Jako pedagog učil na univerzitách v Brně a Olomouci a na Vysokém učení technickém v Brně, kde přednášel od 1947 teoretickou fyziku a vedl postgraduální výchovu ve specializaci optika a jemná mechanika. V polovině padesátých let byl jmenován vysokoškolským profesorem a jako jeden z prvních československých vědců obhájil vědeckou hodnost doktor fyzikálně-matematických věd.

Největší ohlas ve vědecké komunitě měly jeho práce o teorii optického zobrazení. Napsal řadu monografií, vysokoškolských učebnic a několik set vědeckých a odborných prací, převážně z optiky a magnetismu.

D: výběr: Elektřina a magnetismus (s J. Fukou), 1952 (a další vyd.); Geometrická optika 1–2, 1955, 1956; Spektrální analýza I – Konstrukce spektrálních přístrojů (s E. Kepřtem a M. Hansou), 1957; Elektromagnetické pole (s J. Fukou), 1958; Fotonová optika a elektronový obal atomu (s týměž), 1961; Fyzika atomového jádra (s týměž), 1965; Teorie elektromagnetického pole, 1965; Zobrazení na podkladě paprskové optiky, 1966; Zobrazení z hlediska vlnové optiky, 1966; Metodika výpočtu optických soustav, 1968; Základní kurs fyziky I–IV, 1974–1975.

L: Tomeš 1, s. 429; V. Malíšek – M. Miler, K šedesátinám prof. B. H., in: Pokroky matematiky, fyziky a astronomie 12, 1967, s. 166–167; V. Malíšek, Za profesorem B. H., in: tamtéž 35, 1990, s. 349.

I VO KRAUS

HAVELKA, Emanuel, * 8. 3. 1873 Libštát (u Semil),

† 3. 3. 1956 Brno, literární historik, spisovatel, pedagog

Syn náboženského spisovatele, evangelického kazatele a později vikáře Emanuela H. (1838–1921). Studoval dva roky na gymnáziu v Jičíně, přešel do třetí třídy měšťanky v Lomnici nad Popelkou, rok navštěvoval střední školu v tehdy pruském Alt Tschau (dnes Stare Żabno, Polsko), další rok se učil v knihkupectví v Kolíně. Poté byl přijat do druhého ročníku evangelického učitelského ústavu v Čáslavi. Od 1892 učil v Deštné (u Boskovic), od 1894 ve Valteřicích (u Jilemnice). 1898 přišel do Klobouk u Brna, kde působil do 1919 na národní, později

měšťanské škole jako odborný učitel a ředitel. 1919 se stal ředitelem chlapecké měšťanské školy v Hodoníně, na níž působil až do odchodu do důchodu (1934), podobně jako ve funkci školního inspektora pro tehdejší kyjovský a krátce i hodonínský okres. Současně si doplnil vzdělání: na reálném gymnáziu v Brně složil maturitu a 1926–31 studoval jako mimořádný posluchač na Filozofické fakultě MU (1931 PhDr., spis *Husitské katechismy cvičebnicemi náboženskými a literárními*).

Během působení v Kloboukách se věnoval spolkové činnosti, např. inicioval založení Sokola. Pod jeho vedením učitelé z Kyjovska shromáždili podklady, sestavili a vydali vlastivědného průvodce *Naše Slovácko*. Přátelil se s Aloisem a Vilémem Mrštíkovičky, s pedagogem a sběratelem lidových písní Hynkem Bímem nebo se spisovatelem a pozdějším politikem Janem Herbenem. 1906 se oženil s Libuší Odstrčilovou, jejíž věno oba hmotně zabezpečilo, manželství bylo bezdětné. Libuše zemřela 1916, další manželství už H. neuzavřel.

H. zveřejňoval drobnější pedagogické úvahy a črty v *Dědictví Komenského* a *Pedagogických rozhledech*, kromě obou časopisů redigoval publikaci *Na našem Slovácku. Vlastivědný sborník Kyjovska-Ždánka pro školy a rodiny* a knižnici Úlehlova knihovna. Dále vydal několik obsáhlejších samostatných prací, mj. o pokrokovém učiteli Josefu Úlehlovi, nadřízeném na škole v Kloboukách a pedagogickém vzoru, o české reformaci nebo o některých dílech Viléma Mrštíka. Vlastní prózy z konce třicátých let, beletrizované vzpomínky na dětství na otcově faře a na těžký život obyvatel v jejím okolí, doplnil na počátku čtyřicátých let dvěma sbírkami lyrických a satirických veršů. H. pozůstalost, která obsahuje mj. rukopisy děl o Karlu starším ze Žerotína a jednotě bratrské, o Petru Bezručovi, Janu Blahoslavovi a J. A. Komenském nebo vlastní paměti, byla uložena v Masarykově muzeu v Hodoníně.

D: Volná škola, 1907; Protestantské školství v Čechách a na Moravě, 1910; Josef Úlehl. Život a dílo, 1912; Svobodná škola laická a mravní výchova nekonfesijní, 1919; Masaryk, hlasatel pravdy a vítěz spravedlnosti, 1920; Ze života konkordátního učitele, 1921; Úlehl. Zpomínky a úvahy k jeho šedesátinám, 1922; Úlehlův životní dílo. Rozbor filosofický a pedagogický, 1925; Hus autorem základního katechismu husitského, 1932; O pedagogických a školských reformách Josefa Úlehly. Podle jeho filosofie a jeho praxe, 1933; Husitské katechismy, 1938; Světlo na horách. Ze života pastýřů chudých, 1939; Za slunce i deště, 1941; Jak jsme rozšiřovali s Mrštíkem Diváckou jednotřídku, in: Lidové noviny 20. 7. 1942, s. 3; Z rodinné kroniky bratří Mrštíků, in: tamtéž 16. 11. 1942, s. 3; Pohádka máje a její Helenka, in: tamtéž 17. 1. 1943, s. 4; Jasno nad Pohádkou máje, in: tamtéž 1. 5. 1943, s. 4; Vilém Mrštík chtěl být malířem, in: tamtéž 28. 11. 1943, s. 5; Sešly se Helenky Pohádky máje, 1944 (rozhlasové pásmo); I princezny mají děti. O Vilému Mrštíkovi a jeho Pohádce máje, 1947; S T. G. Masarykem. Rozmluvy o náboženství, filosofii a školství 1, 1993.

L: OSND 2/2, s. 1049; A. Páč, Dr. E. H. (Stručný nástin jeho života a díla.), in: VVM 11, 1956, s. 184–187; LČL 2/1, s. 100–101 (se soupisem díla a literatury); Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice, J. Hanzalová (ed.), 1997, s. 174; <https://encyklopedie.brna.cz> (stav k 20. 9. 2019).

P: Masarykovo muzeum v Hodoníně, osobní fond.

LENKA KUDĚLKOVÁ

HAVELKA, František, * 10. 7. 1905 Podol (č. o. Jistebnice /u Táboru/), † 24. 2. 1986 Olomouc, matematik

Nejstarší ze čtyř dětí chalupníka Františka H. (* 1868) a Marie, roz. Krajíkové (* 1873). Vystudoval reálku v Táboře, pokračoval v Praze na Přírodovědecké fakultě UK a na ČVUT; 1931 získal kvalifikaci jako středoškolský profesor matematiky a deskriptivní geometrie. Zpočátku vyučoval na měšťance ve Starém Hobzí (u Dačic), 1934–40 na reálce v Lipníku nad Bečvou, 1940–49 na gymnáziu v Přerově. 1937 se oženil s učitelkou Marií, roz. Cvrkovou.

Vyučoval matematiku na zemědělské technické škole v Přerově, současně absolvoval obor zeměměřičství na brněnské technice (Ing. 1948). Vystudoval také pedagogiku a psychologii na Palackého univerzitě v Olomouci (PaedDr. 1953). Roku 1955 nastoupil jako odborný asistent na Vysokou školu strojní a elektrotechnickou v Plzni, odkud po dvou letech přešel na katedru algebry a geometrie Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci a 1963 se tam habilitoval. Přednášel geometrii a topografii, napsal učebnici matematiky pro zemědělské střední školy (vyšla také slovensky a maďarsky). 1971–74 působil jako mimořádný profesor matematiky a deskriptivní geometrie na Technické univerzitě v egyptské Káhiře. Do důchodu odešel 1976, s olomouckou fakultou však nadále externě spolupracoval a konal přednášky v Jednotě českých matematiků a fyziků.

D: Teorie mechanických konstrukcí perspektiv a nástin jejich historického vývoje, in: Acta Universitatis Palackianae 7, 1961, s. 67–93; 9, 1962, s. 5–149; Základy praktické geometrie a topografie, 1963.

L: Zakladatelé a pokračovatelé. Památník osobností obnovené univerzity, 1996, s. 58–59; Osobnosti střední Moravy 2000, 1999, s. 27.

P: SOA, Třeboň, matrika nar. řkt. f. ú. Jistebnice, kniha 16 A (1884–1908), fol. 521.

Jiří MARTÍNEK

HAVELKA, František Josef (pseud. Proboštovský, F.),

* 1. 11. 1882 Proboštov (u Teplíc), † 11. 12. 1947 Teplice, spisovatel, grafik

Syn Matyáše H., majitele hospody v Běhánkách, a Anny, roz. Braunerové. V Teplících se vyučil litografem a odešel na zkušenou po Čechách a Německu. V porýnském Barmenu (Wuppertal) vystudoval Uměleckoprůmyslovou školu, v Düsseldorfu složil litografickou mistrovskou zkoušku. Jako litograf působil ve švédském Malmö, později absolvoval Královskou akademii umění a uměleckých řemesel v Lipsku, kde se stal asistentem. Navštívil Belgii, Nizozemsko a Dánsko. Působil jako učitel kreslení v Rusku (Tbilisi, Omsk), během té doby si také doplnil gymnaziální vzdělání, maturoval v Tomsku. Před první světovou válkou se vrátil do Čech a vydal cestopisné dílo *Sibiř* (1914).

Tvořil litografie, linoryty, dřevoryty a zinkografie. 1906 se podílel na umělecké expozici v Drážďanech, 1910 samostatně vystavoval v Kolíně nad Rýnem, 1912 v pražském Rudolfinu. Vynalezl nový způsob plošného tisku, který znamenal pokrok

v grafické a reprodukční práci – promítání z negativu přímo na zinkovou desku nebo litografický kámen.

Po vypuknutí první světové války byl na základě udání obžalován z velezrady a vyzvědačství a tři roky vězňen v terezínském a josefovské pevnosti, v rakouském Göllersdorfu (kde se seznámil s B. Vrbenským a V. Klofáčem) a na brněnském Špilberku. 1917 byl po propuštění poslán na italskou frontu. Na základě vzpomínek publikoval *Zápisky z vyhnanství* (1919), *Děti–mučedníci* (1922), *Na italskou frontu a zpět* (1925). Po první světové válce působil jako osobní tajemník B. Vrbenského na ministerstvu výživy lidu a podílel se na poválečné konsolidaci severních Čech. Později vystudoval geografii (RNDr. 1926).

D: výběr: Ukázky moderního písma, 1912; Praktičeskoje rukovodstvo dlja risovanija ornamentov, Tbilisi 1914; Na Kavkaz, 1921; Ledovým oceánem do Sibíře, 1928; Mezi blázny skutečnými i domnělymi, 1938.

L: OSND 2/2, s. 1049; MSN 3, s. 97; KSN 5, s. 54; Toman 1, s. 305; Všestranný tvůrce, in: Severočeský regionální deník Ústí nad Labem 7. 11. 1992; Osobnost měsíce – H. F. J., in: <https://www.knihovna-teplice.cz/osobnosti/havelka-frantisek-j/> (stav k 9. 4. 2019); <https://cs.isabart.org/person/24395> (stav k 19. 11. 2019).

P: SOA, Litoměřice, sbírka matrik, řkt. f. ú. Novosedlice, matrika nar. 1866 až 1884, sign. 128/34, fol. 76; Archiv UK, Praha, fond Matriky UK, inv. č. 6, Matrika doktorů UK VI., fol. 2640.

KLÁRA ANDRESOVÁ

HAVELKA, Jan, * 23. 11. 1839 Loštice (u Mohelnice),

† 20. 10. 1886 Olomouc, pedagog, spisovatel, etnograf

Syn malíře Františka H. (* 28. 11. 1817 Loštice, † 17. 10. 1882 Loštice) a Kateřiny, roz. Hatláňkové. Po studiu na olomouckém gymnáziu (1854–62) absolvoval historii, zeměpis, archivnictví a knihovnictví na filozofické fakultě univerzity ve Vídni, tam se účastnil vydávání moravských studentských časopisů *Kvasnice* a *Lípa moravská*. Od 1867 česky vyučoval na gymnáziích v Příboru, Uherském Hradišti (kde působil také v učitelské přípravce a řídil dívčí školu) a Olomouci (od 1870 na Slovanském gymnáziu). Získal pověst výborného pedagoga. 1871 se stal zkušebním komisařem pro obecné a měšťanské školy, 1874 řádným učitelem a 1877 středoškolským profesorem.

H. se zapojil do činnosti národně uvědomělé inteligence na Moravě. 1873 založil pedagogický časopis *Komenský*. Redigoval beletristický časopis *Koleda* a *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého*, který se stal jedním ze základních pilířů rozvoje českého vědeckého života na Moravě. H. publikoval historická, zeměpisná, archeologická, pedagogická a přírodovědná pojednání, napsal několik biografí a kritik. Věnoval se také beletrii (moravské cestopisy a legendy, vzpomínky z mládí, literatura pro děti a mládež, vlastenecké básně). Používal pseudonymy Lomnický, Hrubý, Hájenský a Loštický. Ve spolupráci s Vincencem Praskem, lékařem Jindřichem Wanklem a Ignácem Wurmlem 1883 založil Vlastivědné muzeum v Olomouci, první české muzeum ve městě. Svým dílem přispěl k upevnění národní jednoty na Moravě i mezi Moravou a Čechami.